

UDK:339.192:061.1
Bibliid 1451-3188, 10 (2011)
Год X, бр. 37–38, стр. 125–138
Изворни научни рад

Др Горан НИКОЛИЋ¹

ТЕНДЕНЦИЈЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ РОБНЕ РАЗМЕНЕ СРБИЈЕ СА ЕВРОПСКОМ УНИЈОМ

ABSTRACT

In first decade of 21st century Serbia has recorded high growth rates of trade with the EU (exports grew at an average rate of 17.8% and imports 12.6%). In 2011 and so on, significant growth of exports to EU and imports from the EU should be expected. The basic aim of this article is just to present the structure, tendency and perspectives of the external trade data, especially Serbian trade with EU.

Key words: export, import, EU, Serbia, 2000-2010, growth rate.

1) ТЕНДЕНЦИЈЕ РОБНЕ РАЗМЕНЕ СРБИЈЕ СА ЕУ

У периоду 2000-2010. робни извоз и увоз Србије (кориговано за размену са Црном Гором), расли су по просечној стопи од 14,9%, односно 13,3% годишње у еврима (извоз је повећан 4 пута, а увоз 3,5 пута). Просечни раст је био импозантнији закључно са 2008. (раст робног извоза био је 19%, а увоза 20%), јер је 2009. дошло до рапидног пада размене.² Ако би висок раст извоза и увоза из прва четири месеца 2011. (раст извоза износи 31% а увоза 21%) био одржан целе године, онда би просечна стопа раста робног извоза у периоду 2000-11. износила чак 16,4%, а увоза 14,2%. Међутим, та пројекција је ипак нереална. Ако

¹ Институт за европске студије, Београд.

² Извоз је пао за скоро 20%, а увоз 28%, док је пад извоза у ЕУ износио 20,7%, а увоза из ЕУ 25,6%.

пођемо од процене МАТ-а од расту робне размене у првој половини 2011. (извоз 27%, увоз 20,4%) и „протегнемо” је на целу 2011, онда би просечна стопа раста робног извоза у периоду 2000-11. износила 15,9%, а увоза 14%. Уз остваривање раста извоза од 11% и увоза од 9% у еврима у 2012. (ради се, такође, о пројекцији МАТ-а) у раздобљу 2000-12. просечни раст извоза био би 15,5% (који би вредео преко 10,4 милијарди текућих евра), а увоза 13,6% (скоро 16,6 милијарди евра 2012). Ако, пак, претпоставимо да су раније процене МАТ-а за целу 2011. о расту извоза од 20% и увоза од 11% реалније, онда би ниво извоза у тој години износио још увек солидних 8,9 милијарди евра (стопа раста 2000-11. била би 15,3%), а увоза 14 милијарди евра (просечна стопа раста 2000-11 износила би 13,1%). Иначе, најновије процене МАТ-а (бр. 198, април 2011, стр. 22-25) указују на успоравање раста извоза; трендни прираштаји увоза су 1,25%, док извоз стагнира, истина на релативно високом нивоу. Охрабрујућа је структура увоза, која је померена на капиталним робама и енергији, што би могло да наговештава јачи инвестициони циклус (предвиђа се раст индустрије од 4,5% у првих шест месеци, пад трговинског промета од чак 8,8% и инфлација од високих 8% у првој половини ове године).³ Просечна дискретна стопа раста извоза у ЕУ27 (ради упоредивости додали смо размену са 12 земаља које нису биле у ЕУ 2000) у периоду 2000-2010. износила је 17,8%, а увоза 12,6% у еврима. У сваком случају, раст размене са ЕУ, као и укупан раст размене, је импозантан, али је остварен са врло ниске базе. Оно што се чини готово извесним је да ће у 2011. и наредним годинама доћи до снажног апсолутног пораста укупне и размене са ЕУ, али и до повећања удела ЕУ у укупној спољној трговини (раст учешћа ЕУ у нашој укупној размени ће бити и последица самог будућег ширења ЕУ). Удео ЕУ27 у укупном извозу вероватно ће се износити 59-60% 2011-12. док би удео увоза био мањи (56%+-2%). Ако би висок раст размене са ЕУ27 у прва четири месеца 2011. (раст извоза у ЕУ износи 36,1% а увоза 16,5%) био одржан целе године, што је ипак сувише оптимистична претпоставка, онда би просечна стопа раста робног извоза у ЕУ у периоду 2000-11. износила преко 19%, а увоза скоро 13%. Са растом извоза у ЕУ идентичном расту укупног извоза и увоза у 2011. (процена МАТ-а за прво полугође 2011.) просечна стопа раста робног извоза у ЕУ у периоду 2000-11. би износила 18,6% а увоза 13,3%.

³ Економски институт и ПКС, МАТ, бр. 198, април 2011, стр. 22-25.

Табела 1. Спољнотрговинска размена Србије са светом и ЕУ 2000-2011.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011п
Укупни извоз	1680	1896	2192	2441	2976	3608	5102	6432	7428	5961	7393	9389
Извоз у ЕУ	685	880	958	1202	1552	1939	2681	3595	4028	3196	4235	5378
Укупни увоз	3606	4758	5919	6586	8936	8439	10463	13509	15495	11505	12622	15197
Увоз из ЕУ	1408	1865	2521	3610	4850	4232	5078	7361	8243	6134	7069	8511

Напомена: од 2003. подаци се односе на ЕУ25, а од 2007. на ЕУ27. Процена на бази првог квартала за 2011.

Извор: Републички завод за статистику.

Индикативно је да се *Посткризни модел раста и развоја економије Србије 2011-2020* (односно *СТРАТЕГИЈА СРБИЈА 2020*) значајним делом бави спољнотрговинском разменом. Иначе, модел је благо коригован наниже у априлу 2011, те би сада просечна стопа раста БДП-а требало да износи 5,6% (те би његов кумулативни пораст износио импресивних 73% на крају текуће деценије).⁴ Кључне карике новог модела су: извоз, индустрија и инвестиције. Просечни раст извоза (роба и услуга) од 13,5 процената требало би да доведе до извозно оријентисане привреде (увоз би растао 11 одсто). Можда кључна интенција Стратегије је то да би производња, пре свега индустријска, која генерише око 95% извоза, требало да се помери ка размењивим добрима. Поједностављено речено *Стратегија Србија 2020* подразумева да се досадашњи раст, базиран на повећању потрошње замени растом заснованим на инвестицијама и извозу. Ризик *Стратегије* је прва половина деценије, јер би у случају неуспеха планова могло би доћи до проблема у погледу одрживости спољног дуга (сервисирање дуга је већ на критичном нивоу, док су многа предузећа пред банкротством). Модел предвиђа да би стопе раста извоза,

⁴ МАТ и ФРЕН, 2010, *Посткризни модел раста и развоја економије Србије 2011-2020*. Остварење пројекције раста од 5,6% у другој деценији 21. века извесно би извела Србију на здрав пут. Такав раст, наравно, не би био остварив без поправљања пословног амбијента (Србија је сада по конкурентности на 96. од 139 земаља у свету које су рангиране). Мање оптимистичан сценарио са стопом раста од 4,7% „напреже” дефицит јавне потрошње на 3,8% и отежава затварање „платнобилансних рупа”. Са стопама раста од само 3% Србија улази у дужничку кризу, стропоштавање курса и снажан пад животног стандарда (уместо про-инвестиционог модела имали би про-социјални модел).

после двадесетак процената у овој години, требало да износе по просечно 10 одсто до 2015, када би се раст извоза роба и услуга убрзао. Удео роба и услуга би нарастао на 65% БДП-а 2020. са близу две петине ове године. Скоро да постоји општа сагласност да без извозне оријентације привреде и раста инвестиција постоји опасност да Србија уђе у привредну стагнацију, и да је стога неопходна извозно оријентисана привреда са модернизованом индустријом (за шта је, наравно, неопходна и научно-технолошка база, која тренутно постоји у рудиментарном облику). Фокусирање на стимулисање извозно оријентисаних малих и средњих предузећа која се баве производњом разменљивих добара чини се, са обзиром на жељени циљ, извесном солучијом. Када је у питању извоз, треба напоменути да је Бугарска једина земља која је ушла у Европску унију, а да њен раст није био вођен ауто и електро индустријом. Намеће се закључак да је потребно да осим Фијата дођу и друге компаније из области ауто-индустрије и електро сектора. Србија, дакле, треба да развија извоз средњих технологија, за шта су пресудне стране инвестиције. Пројекције ММФ-а, и других референтних институција, у погледу светске трговине такође су оптимистичне. Наиме, после пада волумена глобалне трговине 2009. од чак 10,9% дошло је до опоравка у 2010. (раст од 12,4%). Процене за 2011. и 2012. су повећање волумена светске трговине робама и услугама од 7,4%, односно 6,9% (трговина робама рашће 7,7%, односно 6,9%). Цене индустријских производа, који су предмет светске трговине, рашће 2,3% и 1,6% у 2011. и 2012, после снажног раста од 8,2% претхоне године и пада од 1% 2009. Дезагрегација пројекције трговинских токова показује да ће волумен увоза развијених земаља, што је од значаја за Србију, расти 5,8% (2011) и 5,5% (2012) и просечно 5,7% 2013-16. Извоз ЗУР оствариће пораст од 8,8% (2011) и 8,7% (2012) и просечно 9,5% 2013-16.⁵

II) СПЕЦИЈАЛИЗАЦИЈА ИЗВОЗА И ИНДУСТРИЈСКА РАЗМЕНА СРБИЈЕ И ЕУ

У којој мери је српска извозна понуда према ЕУ специјализована, односно да ли је српски извоз у ЕУ, компаративно посматрано, високо специјализован? Ради израчунавања концентрације размене са ЕУ користићемо Модификовани Гини-Хиршманов коефицијент концентрације робног извоза.

⁵ IMF, WEO, April 2011, pp. 196, 212.

$$C_{xj} = \frac{\sqrt{\sum_{i=1}^n \left(\frac{X_{ij}}{X_j}\right)^2} - \sqrt{\frac{1}{n}}}{1 - \sqrt{\frac{1}{n}}}$$

$i = 1 \dots n$

n - број робних група

X_{ij} – вредност извоза (увоза) сектора „ i ” из земље „ j ” у одређеној години

X_j – вредност укупног извоза (увоза) дате земље у истој години

Модификовани Гини-Хиршманов коефицијент концентрације робног извоза (троцифрена СМТК, ревизија 3) Србије у ЕУ од 2000. године је знатно порастао. Коефицијент робне концентрације извоза Србије у ЕУ је знатно виши од коефицијента концентрације укупног извоза што је очекивано имајући у виду да се ради о мањем броју производа, односно робних група које се извозе у ту интеграцију, односно због, у доброј мери, интериндустријског карактера размене између две „земље”. Виши ниво концентрације (у односу на укупни извоз) је, пре свега, последица све већег удела агро-индустријског комплекса у укупном извозу у ЕУ који традиционално има мању диверзификованост робних група (на пример, воће, шећер и друге) као и повећања удела робних група 673 и 673 („челик”).⁶ Коефицијент концентрације извоза у ЕУ је растао до 2006, да би потом падао. Концентрација увоза из ЕУ 2000-2010. значајно је смањена (минимум је достигла 2005. године), што је позитивна тенденција и последица је диверсификације домаће увозне тражње у складу са порастом куповне моћи становништва. Нешто су другачија кретања коефицијената, у сваком случају сличнија тенденцијама коефицијената концентрација са укупним извозом и увозом, када се погледа размена са ЕУ27. Модификовани Гини-Хиршманов коефицијент концентрације робног извоза у ЕУ27 2010 је износио: 0,116, 2009: 0,098; 2008: 0,160. Код робног увоза Србије из ЕУ27 2010. вредност овог коефицијента је била 0,075, 2009: 0,078; 2008: 0,076. Индикативно је да је концентрација извоза и увоза Румуније у ЕУ15 била на вишем нивоу од српске 2000. и 2001. године.⁷

⁶ Раст концентрације извоза помаже расту извоза али и повећа рањивост на шокове.

⁷ Модификовани Гини-Хиршманов коефицијент концентрације робног извоза Румуније у ЕУ15 2000: 0,181; 2001: 0,182; за робни увоз Румуније из ЕУ15 2000: 0,162; 2008: 0,145. Видети: L. Voinea, SEE the Difference: Romanian regional trade and investment, Faculty of European Integration Studies, Romanian-American University, 2002.

Податак да је Чешки извоз у ЕУ15 2008. имао концентрацију од чак 0,284 може да изненади само непућене, јер је јако висок удео само две робне групе (путнички аутомобили и делови за аутомобиле са 18%, односно 16%, производи више фазе финализације, где се Чешка доста специјализовала) допринео изразито високом индексу.⁸ То у ствари у указује на пут којим Србија треба да крене, а то је освајање неколико производа са вишом додатом вредношћу. Релативно ниска вредност коефицијента, слично као и код размене развијених земаља са ЕУ, не говори о широкој понуди наше извозне привреде и њеној повољној структури већ, пре свега, о сваштарењу и недостатку одређених конкурентних производа. Практично, постоји само неколико група производа у домаћем извозу у ЕУ који имају значајнији удео, и то су по правилу примарни, односно ресурсни производи. Раст концентрације извоза до 2006, добрим делом је узрокован снажним порастом удела робне групе ваљани неплатирани производи (одсек гвожђе и челик), што је последица успешне приватизације смедеревске железаре, али и пораста светских цена метала. За квалитативну оцену структура размене Србије са ЕУ користимо коефицијент интраиндустријске размене. Биће израчунаван Грубел-Лојдов (стандардни) индекс за посматрани период.

$$GL_j = \frac{\sum_{i=1} (X_{ij} + M_{ij}) - \sum_{i=1} |X_{ij} - M_{ij}|}{\sum_{i=1} (X_{ij} - M_{ij})}$$

X_{ij} - извоз одређеног сектора

M_{ij} - увоз одређеног сектора

где „i” (сектор) = 1... N

На основу извршених израчунавања на троцифреном нивоу СМТК види се да је коефицијент интраиндустријске трговине Србије релативно низак и да је у периоду 2000-2004. није дошло до битније промене, да би његов раст био знатније убрзан 2005-09, да би благо пао 2010. О неповољној структури размене Србије са ЕУ говори и низак ниво интраиндустријске трговине (2010=0,419), који је знатно нижи од истог индекса за укупну размену Србије, и у просеку је око две трећине истог показатеља код размене напреднијих земаља у транзицији са ЕУ, код којих је овај индикатор од

⁸ Израчунато на основу: <http://apl.czso.cz/pll/stazo/STAZO.STAZO?jazyk=EN>

средине деведесетих бележио висок раст, што говори о позитивним променама њихове спољнотрговинске робне структуре. На основу извршених израчунавања на троцифреном нивоу СМТК (ревизија 3) види се да је коефицијент интраиндустријске трговине (Стандардни Грубел-Лојдов) Србије је у првој половини прве деценије 21. века стагнирао да би после 2005. растао. Каснији солидан раст овог коефицијента, што може да указује на квалитативна побољшања српског извоза и увоза (Стандардни Г-Л за размену Србије и ЕУ: 2004-0,286, 2008- 0,368; 2009- 0,424, 2010-0,419). Истовремено, у земљама у транзицији је, током деведесетих година, овај показатељ знатно порастао, што говори о позитивним променама њихове спољнотрговинске робне структуре. Када је у питању интраиндустријска размена Турске и ЕУ15 дошло је до практично констатног раст у периоду 1992-2005, са 0,367 на 0,693.⁹ Коефицијент интраиндустријске размене са ЕУ (Стандардни Г-Л) је 2000 износио: за Словенију 0,574, за Мађарску 0,509, за Чешку 0,673, Пољску 0,551. Балканске земље су имале знатно ниже интраиндустријске коефицијенте, што указује да код датих држава доминира интериндустријска трговина са ЕУ, дакле размењују се производи из различитих робних група (БИХ-0,245, Македонија-0,248, Румунија-0,337, Бугарска 0,308, Турска 0,367, Хрватска 0,336). Све ове земље имали се раст овог показатеља у односу на 1993. (просечни Г-Л за једанаест кандидата 2000, без Кипра и Малте, износио је 0,391, а 1993. 0,342).¹⁰

III) СТРУКТУРА РАЗМЕНЕ СРБИЈЕ И ЕУ

У периоду од 2000. до 2004. године дошло је до унапређења увозне структуре, док је „квалитет“ извозне структуре, када је у питању размена Србије са ЕУ, варирао и благо порастао тек после 2006. Тенденције коефицијената сличности извозне структуре Србије са референтним увозним (или извозним) структурама указују на стагнантност квалитета извоза у периоду 2000-2006. Узроке овоме свакако треба тражити у потреби спрске привреде да скоро по сваку цену повећа свој извоз, што је повећавало удео примарних производа у извозној структури који су у извозној (и увозној) структури ЕУ знатно мање заступљени (ради се, пре свега, о

⁹ Ali Koçyiğit & Ali Şen, The Extent of Intra-Industry Trade between Turkey and the European Union: The Impact of Customs Union, *Journal of Economic and Social Research*, 2007, 9(2), pp. 61-84.

¹⁰ H. Gabrisch, Vertical intra-industry trade between EU and Accession Countries, Halle Institute for Economic Research, 2006, no. 12 (подаци за Хрватску су за 2001, за Македонију и БиХ за 1999).

порасту учешћа агро-индустријског комплекса и основних метала где Србија има компаративне предности). Истовремено, вредност истих коефицијената за сличност структура поједних напреднијих земаља у транзицији и ЕУ показује далеко већу подударност датих структура што указује на позитивне помаке на плану реструктурирања тих привреда, односно њихових извозних сектора. Наиме, раст извоза после 2000. био је доминантно предвођен следећим одсецима: 67 (гвожђе и челик), 68 (обојени метали), 69 (производи од метала, непоменути), 04 (житарице), 06 (шећер), 84 (одећа), који су све радно и ресурсно интензивни и који у извозу или увозу ЕУ имају неупоредиво мање учешће. Дакле, у великој мери се може говорити о екстензивном расту извоза, дугорочно посматрано неодрживом.

Табела 2. Главне робне групе у извозу и увозу Србије у ЕУ27
(удео већи од 1% у извозу или увозу у ЕУ27)

Робна група:	Извоз у %	Увоз у %
Пшеница и наполица, у зрну	1,1	0,0
Кукуруз, у зрну	4,8	0,1
Воће и производи (сем сокова)	4,4	0,1
Сокови од воћа и поврћа	0,5	0,1
Шећер, меласе и мед	2,5	0,1
Отпаци од базних метала	1,1	0,2
Кокс, полукокс, ретортни угаљ	0,1	1,3
Уља од нафте и минерала	1,7	7,1
Пропан и бутан, течни	0,0	1,0
Електрична енергија	1,8	0,8
Чврсте биљ. масти, уља 'мека'	1,6	0,1
Лекови	0,9	4,3
Парфимер., козм. и тоал. преп.	0,0	1,4
Сапуни, преп. за чишћење	0,5	1,3
Полимери етилена	2,1	1,0
Пластичне масе, остале	0,2	1,3
Плоче и сл. од пласт. маса	0,3	1,2
Инсектиц. и др. за прод. на мало	0,1	0,6
Хемијски производи, нн	0,0	1,3
Фурнир, ост.обрадено дрво	0,2	1,1
Хартија и картон	1,2	3,2
Хартија и картон, сечени	0,6	1,1
Инготи, др. полупр. гвож. и цел.	0,1	1,7
Ваљани произ., неплатирани	10,4	0,3

Робна група:	Извоз у %	Увоз у %
Ваљани производи, платирани	2,3	0,4
Шипке, профили, фазонски челик	0,0	1,1
Бакар	5,7	2,7
Алуминијум	3,1	1,5
Метални контејнери	1,0	0,3
Произ. од простих метала, нн	1,1	1,4
Ротационе електричне машине	1,6	0,9
Маш. за поједине инд. гр. ост	0,4	1,1
Опр. за загревање и хлађење	0,1	1,0
Пумпе и компресори	0,2	1,0
Телекомуникациона опрема	0,4	1,7
Елек. апар. за струјна кола; сл	1,3	1,1
Опрема за дистриб. ел. енерг.	3,1	1,3
Елек. и неелек. опр. за домаћ.	1,8	1,4
Путнички аутомобили	0,5	5,1
Делови, прибор за мот. возила	1,2	1,6
Намештај и делови	1,6	0,8
Прибор за одећу од тек. ткан	3,4	0,7
Обућа	2,7	0,6
Произ. од пластике, непоменути	0,8	1,1

Извор: Управа царина Србије.

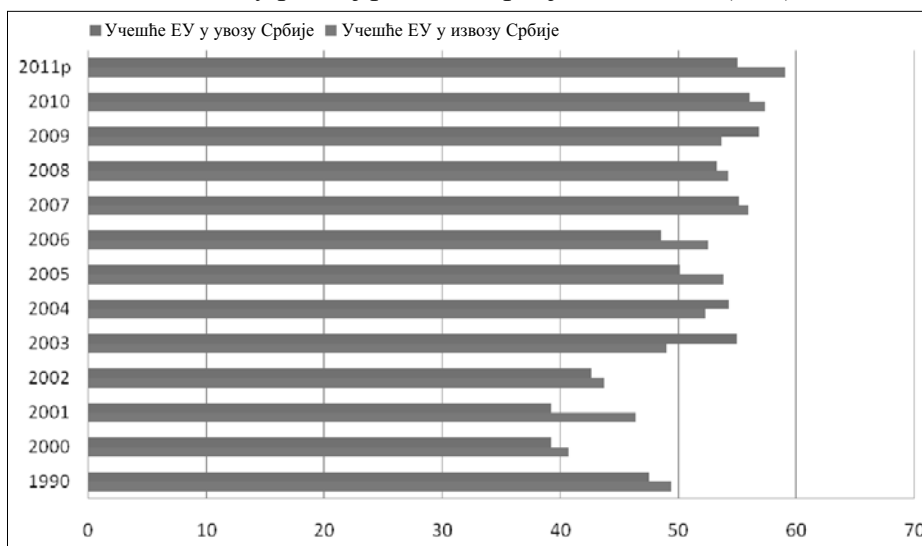
Претходна табела управо указује на то да су робне гурпе са највећим учешћем у извозу у ЕУ углавном оне које имају ниску додату вредност, односно ради се производима ниске фазе финализације. Да ли ће Србија, попут напреднијих земаља у транзицији, остварити драстичну промену извозне структуре у правцу пораста удела производа више фазе финализације и наставити да постиже високе стопе раста извоза зависиће, у највећој мери, од нивоа страних директних инвестиција (и портфолио инвестиција), али и од сектора у које ће оне пристизати. Ако страни капитал (који је круцијалан фактор „спилловера“ знања), буде привучен и инвестиран у већој мери у (пропулзивне) делатности, са вишим нивом примењене технологије, онда се већ у средњорочном периоду може очекивати битнија квалитативна промена домаћег извоза (и увоза) и његов брзи раст. Прелаз на извоз (укупни и у ЕУ) који би, у значајнијој мери него до сада, био базиран на производима више фазе прераде као да се тек назире после 2006, тако да ће и у наредним годинама окосница извоза бити у радно и ресурсно интезивним индустријским гранама. Дакле, реално је да

ће Србија и наредних година извозити углавном производе нижих фаза прераде, чекајући да ефекти повећане конкурентности услед приватизације и прилива страних директних инвестиција (и самим тим нових технологија), али и осмишљенија економска политика, побољшају структуралне перформансе привреде у смислу њене веће компатибилности са потребама светског, односно, европског тржишта.

IV) ПЕРСПЕКТИВЕ РАСТА РАЗМЕНЕ СРБИЈЕ И ЕУ

Да ли је реално очекивати снажнији пораст извоза (укупног и на тржиште ЕУ) у наредним годинама и да ли би Србија могла пратити пут успешних земаља у транзицији (сада чланова ЕУ) које су у последњих петнаестак година оствариле значајан пораст извоза, посебно у ЕУ, уз драстично унапређење његове структуре (преоријентација на производе више фазе прераде)?

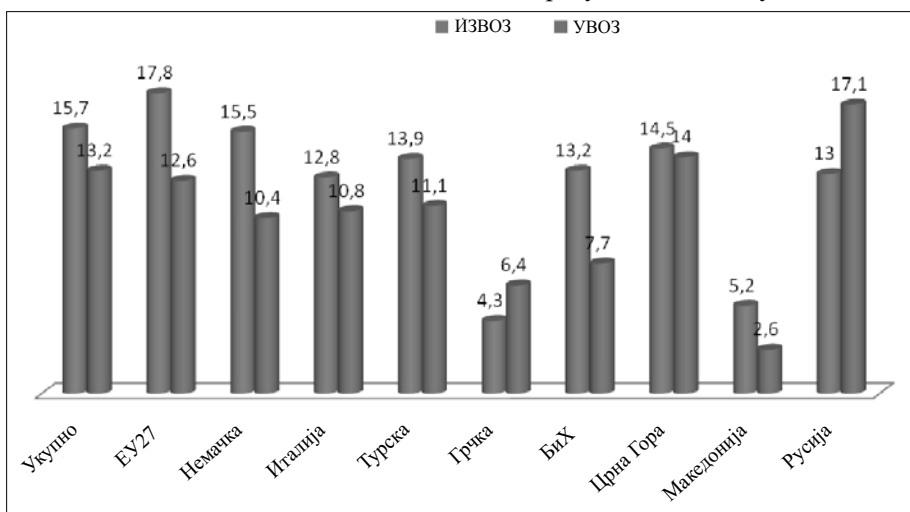
Удео ЕУ у робној размени Србије 2000–2011 (РЗС)

Удео домаћег извоза у ЕУ27 порастао је са 48.8% 2000. на 57,3% 2010, са вероватним порастом ове године. Учешће увоза било је осцилирајуће, углавном између 54% и 59%. Са отварањем земље према иностранству, октобра 2000, долази до значајног раста размене са ЕУ. Удео размене Србије са ЕУ у укупног домаћој спољнотрговинској размени је од 2000. растао, али то је последица два проширења ЕУ, а не стварног раста учешћа размене

Србије и ЕУ. Ако се погледа следећи графикон видљиво је да је раст размене са светом и ЕУ био импозантан, али је остварен са врло ниске базе тако да Србија има у апсолутном изразу врло низак извоз у свет и ЕУ, а, у мањој мери, и увоз из света и ЕУ. У 2009, односно од краја 2008, долази до снажног пада укупне размене и спољне трогивне са ЕУ. Стопа смањења укупног извоза износи чак 23% а увоза 31%, пад извоза у ЕУ27 износи 26%, а увоза из ЕУ27 29%.

Стопе раста размене Србије са ЕУ27 и изабраним земљама 2000–2010
израчунато на основу података РЗС

Оно што се чини готово извесним је да у наредним годинама дође до значајног апсолутног пораста размене се ЕУ, али и до повећања удела ЕУ у укупној спољној трговини Србије. На то упућују искуства земаља у транзицији али ће раст учешћа ЕУ у нашој укупној размени бити просто и последица самог будућег ширења ЕУ. Треба нагласити да би пораст удела ЕУ у српском извозу дугорочно довео до побољшања структуре укупног извоза (и извоза у ЕУ) услед континуираног унапређивања ЕУ увозне тражње којој би српски извозни сектор морао да се прилагођава. Када је у питању структура српског извоза у ЕУ, имајући у виду тренутне потенцијале на страни понуде као и релативно спор „улазак” ТНК са софистициранијим технологијама, знатнија побољшања није реално очекивати у кратком року. Сама прекомпозиција ЕУ, односно улазак нових 12 чланица у ЕУ је, поред позитивних ефеката у виду

приближавања ЕУ нашим границама као и проширења преференцијала ЕУ, односно нижих царина на нове чланице, донела и негативне ефекте у виду јачања конкуренције на тржиштима нових чланица (битно је напоменути да је код уласка у ЕУ код нових чланица дошло до пораста извоза, посебно хране, аграра и других радноинтезивних производа чиме је делимично отежана конкурентска позиција српских предузећа).¹¹ И поред високих стопа раста 2000-2010, апсолутна вредност увоза и посебно извоза у ЕУ је још увек ниска, ако се упореди са напредним ЗУТ, где је извоз у ЕУ и преко 10 пута већи. Извоз Србије у ЕУ (по становнику) је један од најнижих од свих земаља у транзицији (на пример, робни извоз, популационо скоро упоредиве, Бугарске у ЕУ, је у 2010. био два пута већи од српског), док је удео ЕУ у укупној размени значајно виши код земаља, до скоро кандидата а данас чланова „европске породице”. Реалистично је да се тренд пораста извоза на ово захтевно тржиште настави, чему ће највећи допринос дати наставак реструктурирања, односно убзана приватизација, али и даље институционално приближавање Србије ЕУ.

Да ли ће Србија пратити пут успешних земаља у транзицији (сада чланова ЕУ) које су у последњих петнаестак година оствариле значајан пораст извоза, посебно у ЕУ, уз драстично унапређење његове структуре (преоријентација на производе више фазе прераде) зависиће пре свега од брзине реструктурирања домаће економија, односно прилива страних директних инвестиција. Формирање кластера је велика могућност за повећање извоза, посебно за велика тржишта којима треба велика количина одређене робе (нарочито из области пољопривреде). На пример, требало би да више фирми производи исте производе по истим задатим стандардима које налаже тржиште коме је намењено. Формирање регионалних кластера је једна од мера регионалног развоја Србије и пут ка формирању домаћих брендова. Такође би требало размотрити могућност да се кроз више облике сарадње са земљама развијене економије искористи преференцијални статус наше робе на руском тржишту и другим тржиштима.¹² У сваком случају, снажан раст извоза и солидан пораст индустрије на крају 2010. и почетком 2011. су охрабрујући. Реални раст БДП у првом кварталу 2011.

¹¹ Раст извоза земаља југоисточне Европе последица је јаке стране тражње али и проширења ЕУ и лакшег приступа том тржишту, као и појачаном аутсорсингу (код одеће, обуће, машине и електронике).

¹² Јасмина Црномарковић, „Спољнотрговинска робна размена Републике Србије, 1988-2009“, *Трендови* – септембар 2010. РЗС.

износио је три процента. Ипак, треба рећи да је обесхрабрујућа слаба реализација капиталних издатака као и наплата пореских прихода у првим месецима године. Као земља са релативно малом вредношћу извоза Србија је, на основу једноставних законитости економије обима и транспортних трошкова, оријентисана тако да највећи део извоза пласира у околне земље, док увози са светске пијаце где је роба најјефтинија. Ваља поменути да се у трговини са географски блиским земљама могу констатовати позитивне тенденције од 2006. (изузевши 2009), које ће се вероватно наставити у првој половини друге деценије 21. века, док обрнуто важи за удаљене земље.

V) ЛИТЕРАТУРА

- Црномарковић Ј, „Спољнотрговинска робна размена Републике Србије 1988-2009“, *Трендови – септембар*, 2010, РЗС.
- Dulleck, U, Foster, N, “Dimensions of quality upgrading-Evidence for CEEC’s”, The Vienna Institute fo Internatinal Economic Studies, 2003.
- Економски институт и ПКС, МАТ, бр. 198, април 2011.
- Hoekman B, Djankov S. 1997. “Determinants of the export structure of countries in Central and Eastern Europe”, *The World Bank Economic Review*, 11/3.
- Kaminski B, Wang Z. Winters A. 1996. “Explaining trade reorientation in transition economies”, *Economic Policy*, 23.
- Kandogan Y, 2004. “How Much Restructuring did the Transition Countries Experience? Evidence from Quality of their Exports”, *William Davidson Institute Working Paper*; Number 637.
- Marques H, 2001. “Trade Similarity between Eastern and Southern Europe: Mutual Opportunies or Competition?” Department of Economics University of Newcastle upon Tune.
- Николић Г. „Структурно прилагођавање робног извоза Србије увозној тражњи Европске уније”, *Економски анали*, бр. 162/2004, Економски факултет, Београд.
- „Посткризни модел привредног раста и развоја Србије 2011–2020”; Ауторски тим окупљен око часописа *Макроекономски тендови и анализе*, Економски институт у Београду и „Квартални монитор економских трендова и политика“; Фонд за развој економске науке, Економског факултета Универзитета у Београду.

- Sapienza E, 2009, “The interaction between Export and FDI: Central-Eastern Europe and EU15”, Quaderni DSEMS from Dipartimento di Scienze Economiche, Matematiche e Statistiche, Universita’ di Foggia.
- Svejnar J, 2002. “Transition Economies: Performance and Challenges”, *Journal of Economic Perspectives*, 16/ 1.
- Управа царина Србије; извод из базе података.
- imf.org. (World economic outlook statistical database).